

ประเพณีสงกรานต์

ประวัติความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีฉลองการขึ้นปีใหม่ของไทย ซึ่งโดยทั่วไปจัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๓ - ๑๕ เมษายน ตรงกับเดือนห้าตามจันทรคติ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยมีประเพณีสงกรานต์ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ในกฎมณเฑียรบาล ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดฯ ให้ตราขึ้น กล่าวถึง การพระราชพิธีเผด็จศึก และพระราชพิธีลดแฉัตร พระราชพิธีเผด็จศึก เป็นพิธีการเกี่ยวกับการตัดจากปีเก่าขึ้นสู่ปีใหม่ ส่วนพระราชพิธีลดแฉัตรนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าทรงสันนิษฐานว่า หมายถึง พระราชพิธีรดน้ำเดือน ๕ แสดงว่า ประเพณีสงกรานต์ของหลวงมีมาตั้งแต่ต้นสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ในสมัยก่อนไทยใช้จุลศักราช การขึ้นปีใหม่จึงเป็นการขึ้นจุลศักราชใหม่

“สงกรานต์” มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า การเคลื่อนที่ หรือการเคลื่อนย้าย หมายถึง การเคลื่อนย้ายของพระอาทิตย์จากราศีหนึ่งสู่อีกราศีหนึ่ง ตามความหมายในภาษาสันสกฤต สงกรานต์จึงเกิดขึ้นทุกเดือน ส่วนระยะเวลาที่คนไทยเรียกว่า “สงกรานต์” นั้น เป็นช่วงที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษ นับว่าเป็นมหาสงกรานต์ เพราะเป็นวันและเวลาดังต้นปีใหม่ตามสุริยคติ

ประเพณีสงกรานต์เป็นการฉลองการขึ้นปีใหม่ตามสุริยคติ แต่เนื่องจากยังนิยมนับวันทางจันทรคติกันอยู่ ช่วงเวลาฉลองสงกรานต์ในแต่ละท้องถิ่นจึงอาจไม่ตรงกันทีเดียว โดยปกติอยู่ระหว่างวันที่ ๑๓ - ๑๕ เมษายน ในล้านนาบางปีสงกรานต์อาจอยู่ในช่วงวันที่ ๑๔ - ๑๖ เมษายน ในภาคกลางนิยมทำบุญตักบาตร

วันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ พระอาทิตย์ก้าวเข้าสู่ราศีเมษ เป็นวันสิ้นปีเก่า

วันที่ ๑๔ เมษายน เป็นวันเนา คือ วันที่เชื่อมต่อระหว่างปีเก่ากับปีใหม่

วันที่ ๑๕ เมษายน เป็นวันเถลิงศกขึ้นปีใหม่

ความสำคัญของประเพณีสงกรานต์

เนื่องจากคนไทยให้ความสำคัญแก่บรรพบุรุษ และเคยมีการเซ่นไหว้ผีดำหรือผีเรือน ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษในหลายโอกาส โดยเฉพาะเมื่อขึ้นปีใหม่ ดังที่ ยังพบการปฏิบัตินี้ในกลุ่มชนชาติไทยที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาและรับประเพณีสงกรานต์เข้ามาเป็นประเพณีการขึ้นปีใหม่ จึงมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับ ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่ให้ความสำคัญต่อการแสดงความกตัญญู และความปรารถนาดีต่อกัน เป็นเวลาที่ลูกหลานรำลึกถึงญาติที่ล่วงลับไป และแสดงคารวะต่อญาติผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่ ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีในสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา จึงมีการบำเพ็ญกุศลทางศาสนา เพื่อให้ใจผ่องแผ้วก่อนการขึ้นปีใหม่ ในขณะเดียวกันก็เป็นประเพณีที่ผู้คนมีโอกาสสนุกสนาน มีการเล่นสาดน้ำและการละเล่นเพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจ และเป็นโอกาสที่สมาชิกในครอบครัวจะได้พบกันพร้อมหน้าพร้อมหน้าตาในช่วงเวลานี้

ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปสู่สังคมในวงกว้าง และมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อไปในความเชื่อดั้งเดิมใช้สัญลักษณ์เป็นองค์ประกอบหลักในพิธี ได้แก่ การใช้น้ำเป็นตัวแทน แก่กันกับความหมายของฤดูร้อน ช่วงเวลาที่พระอาทิตย์เคลื่อนเข้าสู่ราศีเมษ ใช้น้ำรดให้แก่กันเพื่อความชุ่มชื้น มีการขอพรจากผู้ใหญ่ การรำลึก และกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับ

ประเพณีสงกรานต์ ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน และการฉลองประจำปีก็จะจัดให้มีขึ้นทั่วทั้งราชอาณาจักร ที่จริงแล้วคำว่า "สงกรานต์" นี้เป็นภาษาไทย ซึ่งหมายถึง "เคลื่อนย้าย" หรือเปลี่ยนที่ เพราะว่า เป็นวันที่พระอาทิตย์เปลี่ยนตำแหน่งในการจักรราศี นอกจากนี้ ยังเรียกว่า "เทศกาลน้ำ" อีกด้วย เพราะว่าประชาชนเชื่อว่าน้ำจะพัดพาเอาสิ่งที่เป็นอัปมงคลออกไป

วันผู้สูงอายุ

ขณะเดียวกันวันที่ ๑๓ เมษายน ของทุกปี เป็นวันผู้สูงอายุแห่งชาติ ซึ่งเป็นวันที่ทั่วโลกต่างรณรงค์ให้เห็นความสำคัญแก่ผู้สูงอายุ ด้วยการกำหนด “วันผู้สูงอายุ” ขึ้น เพื่อเตือนใจให้บรรดาลูกหลานทั้งหลายหันมอง และเอาใจใส่บุคคลสำคัญเหล่านี้ที่เป็นคนใกล้ตัว กิจกรรมที่สำคัญอันเป็นกิจกรรมที่ทำสืบทอดกันมาของวันผู้สูงอายุก็คือ การรดน้ำดำหัวขอพรจากผู้หลักผู้ใหญ่ที่นับถือ

วันครอบครัว

ในวันที่ ๑๔ เมษายน ของทุกปี เป็นวันแห่งครอบครัว ซึ่งครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกในการถ่ายทอดวัฒนธรรม และพัฒนาบุคคลในครอบครัวทุกคน ครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กแต่สถาบันครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวมาร่วมกันก็จะทำให้เกิดสังคม และวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน เกิดขึ้นเพื่อให้ตระหนักรู้ถึงความสำคัญของครอบครัวให้มากขึ้น วันนี้จึงเป็นวันที่ทุกคนในครอบครัวจะได้พบปะพูดคุยกัน ดังนั้นการเริ่มต้นปีใหม่ของคนไทยในทุกปีก็จะมี วันผู้สูงอายุ และวันแห่งครอบครัว เป็นอีก ๒ วัน ที่คนไทยให้ความสำคัญสืบทอดกันมา

คุณค่าของประเพณีสงกรานต์

คุณค่าของประเพณีสงกรานต์ ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่งดงามมีคุณค่าสาระ เป็นช่วงเวลาแห่งการรักษากายใจ และสิ่งแวดล้อม การแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และแสดงความปรารถนาดี ความเอื้ออาทรต่อญาติมิตร และแขกผู้มาเยือน นับเป็นประเพณีแห่งการสามัคคีทั้งในครอบครัว และชุมชน สังคมไทยจะเป็นสังคมที่ร่มเย็น และน่าอยู่ต่อไปอีกนาน หากเราฉลองสงกรานต์ด้วยความเข้าใจ และช่วยกันสืบทอดคุณค่าสาระสำคัญของประเพณี

ประเพณีสงกรานต์ในแต่ละภาค

สงกรานต์ภาคกลาง

ภาคกลาง ก่อนถึงวันสงกรานต์ มีการทำความสะอาดบ้านเรือน เตรียมผ้าห่มผ้าห่มใหม่สำหรับใช้นุ่งในวันสงกรานต์ ก่อนวันสงกรานต์หนึ่งวันถือเป็นวันสุกดิบ มีการเตรียมอาหารและข้าวของเพื่อถวายพระสงฆ์ในวันสงกรานต์ พอถึงวันสงกรานต์ตอนเช้าตรู่มีการตักบาตรหรือนำอาหารไปถวายพระสงฆ์ที่วัด ประเพณีสงกรานต์มีส่วนทำให้เกิดการรวมญาติ เพื่อช่วยกันเตรียมอาหาร เตรียมของถวายพระ และร่วมกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับ บางแห่งมีการทำบุญกลางบ้านเป็นการทำบุญร่วมกันของสมาชิกในชุมชน

ในวันเนาบางแห่งก็มีการทำบุญเลี้ยงพระเพล เสร็จแล้วนิมนต์พระสงฆ์รับน้ำสรงจากชาวบ้าน

ในวันเถลิงศกขึ้นปีใหม่ มีการสรงน้ำพระพุทธรูป และรดน้ำผู้ใหญ่ เพื่อแสดงความกตัญญู กตเวทิต์ ข้าวของที่ใช้ในการรดน้ำโดยทั่วไปมักเป็นผ้าห่มผ้าห่ม หรือผ้าเช็ดตัว มีดอกไม้ หรือมาลัยดอกไม้สด และน้ำอบน้ำหอม ก่อนจะรดน้ำจะแสดงคารวะก่อนแล้วจึงขออนุญาตรดน้ำลงที่มือ หลังจากนั้นจึงมอบผ้าหรือข้าวของที่เตรียมไปให้ แล้วนั่งพนมมือไหว้ขณะผู้ใหญ่กล่าวคำให้พร

สงกรานต์ภาคเหนือ

ภาคเหนือ ชาวล้านนาเรียกประเพณีสงกรานต์ว่า ปเวณีปีใหม่ ปฏิทินโหราศาสตร์ของชาวล้านนา ถือเอาวันที่พระอาทิตย์เคลื่อนจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษ เป็น “วันสังกรานต์ล่อง” หรือวันสังขารล่อง ในวันนี้จะทำความสะอาดบ้านเรือน มีการแห่พระพุทธรูปสำคัญไปให้ประชาชนนมัสการและสรงน้ำ เช่น จังหวัดเชียงใหม่มีการแห่พระพุทธรูปสำคัญ ได้แก่ พระพุทธสิหิงค์ พระเจ้าฝนนแสนท่าพระเสด็จมณี พระดับไฟ พระอุปคุต จากวัดต่าง ๆ รวมทั้งรูปปั้นครุบาศรีวิชัยแห่ไปตามถนนสายต่าง ๆ ให้ประชาชนนมัสการและสรงน้ำ

๑๓ เมษายน จะเรียกว่า “วันสงขารล่อง” ความหมายว่า อายุสิ้นปีหมดไปอีกปี

๑๔ เมษายน จะเรียกว่า “วันเนา” วันที่ห้ามพูดคำหยาบคาย

๑๕ เมษายน จะเรียกว่า “วันพญาวัน” ถือว่าเป็นวันเริ่มจุลศักราชใหม่

สงกรานต์ภาคอีสาน

ภาคอีสาน เรียกประเพณีสงกรานต์ว่า “บุญสงกรานต์” หรือ “บุญเดือนห้า”

เรียกวันที่ ๑๓ เมษายนว่า “มือสงกรานต์ล่อง” หรือ “มือสงกรานต์พาย”

เรียกวันที่ ๑๔ เมษายนว่า “มือเนา”

เรียกวันที่ ๑๕ เมษายนว่า “มือสงกรานต์ขึ้น”

ชาวอีสานนิยมฉลองสงกรานต์ต่อเนื่องไป ๗ วัน บางแห่งถึง ๑๕ วัน ถือว่าการรื่นเริง มีใจเบิกบานสนุกสนานร่วมกันทำบุญ ทำกุศลในวันสงกรานต์ เป็นนิมิตอันดีที่จะได้รับโชคชัย ประสบความสำเร็จในปีใหม่ ก่อนถึงงานบุญสงกรานต์จะมีการเตรียมสถานที่ล่วงหน้า เช่น จัดทำหอสงรอง โดยสร้างเป็นศาลาขนาดย่อมเพื่อนำพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ บางแห่งมีการทำรางรินสำหรับให้ชาวบ้านรดน้ำไปสรงพระพุทธรูป ในมือสงกรานต์ล่อง

ชาวอีสานจะทำความสะอาดบ้านเรือน และหิ้งบูชาผีประจำบ้านซึ่งเรียกกันว่า “ของรักษา” การปิดกวาดทำความสะอาดในวันนี้ถือว่าเป็นการปิดกวาดสิ่งอัปมงคลออกไปด้วย หากผู้ใดไม่ทำ มักถือกันว่าจะไม่มีโชคลาภ

สงกรานต์ภาคใต้

ภาคใต้ มีประเพณีการขึ้นปีใหม่ในช่วงสงกรานต์เรียกกันว่า “วันว่าง” ถือว่า ต้องว่างเว้นจากการทำงานทุกชนิด เช่น ว่างเว้นจากการซ่อมสีข้าวสาร การออกหาปูปลา ห้ามตัดผมตัดเล็บ ห้ามตัดต้นไม้กิ่งไม้ ห้ามฆ่าสัตว์ทุกชนิด ห้ามขึ้นต้นไม้ ห้ามเขียนตีสลงโทษคนหรือสัตว์

นอกจากนี้ ต้องประกอบกรุกุศลมีการตักบาตร ฟังธรรมเทศนา สรงน้ำพระพุทธรูป ปลอยนกปลอยปลา แสดงความกตัญญูทเวทิต่อผู้ใหญ่ จัดหาผ้าใหม่ให้ผู้ใหญ่ และอาบน้ำ “สระหัว” ให้ผู้ใหญ่ และขอพรจากผู้ใหญ่ ประเพณีวันว่างกระทำกัน ๓ วัน ตรงกับวันที่ ๑๓ - ๑๕ เมษายน

๑๓ เมษายน จะเรียกว่า “เจ้าเมืองเก่า” เชื่อกันว่าวันที่เทวดารักษาบ้านเมืองจะกลับบนสวรรค์

๑๔ เมษายน จะเรียกว่า “วันว่าง” วันที่ปราศจากเทวดารักษาเมือง

๑๕ เมษายน จะเรียกว่า “วันรับเจ้าเมืองใหม่” รับเทวดาองค์ใหม่เพื่อดูแลบ้านเมืองแทนองค์เดิม

กิจกรรมวันสงกรานต์

๑. การตักบาตร การนำอาหารไปถวายพระที่วัด รักษาศีล และสงวนน้ำพระพุทธรูป ถือว่าเป็นการรักษาจิตใจให้สะอาดผ่องแผ้ว เพื่อเป็นสิริมงคล ทั้งยังเป็นการสืบทอดและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

๒. การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ เพื่อแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณที่ล่วงลับไปแล้ว

๓. การรดน้ำ เพื่อแสดงความเคารพ และความกตัญญูตเวทิตาต่อผู้มีพระคุณ เช่น ลูกกับพ่อ-แม่-ปู่-ย่า-ตา-ยาย พุทธศาสนิกชนต่อพระภิกษุสงฆ์ ผู้ได้บังคับบัญชากับผู้บังคับบัญชา ชาวบ้านกับหัวหน้าชุมชน เป็นต้น

๔. การเล่นร่อนน้ำและสาดน้ำ เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้อง และมิตรสหาย การเล่นอย่างสุภาพพร้อมกับกล่าวคำอวยพรให้มีความสุข คำนึงถึงสวัสดิภาพและความปลอดภัย ทั้งของตนเอง และผู้อื่น ไม่เล่นสาดน้ำรุนแรง หรือเล่นเกินขอบเขต ไม่ดื่มสุรา ตลอดจนแต่งกายให้เหมาะสม

๕. การเล่นรื่นเริงต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนาน และเพื่อเชื่อมความสามัคคี รวมทั้งเป็นการสืบสานวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อสังคมให้คงอยู่ต่อไป

๖. การปล่อยนกปล่อยปลา ถือว่าการล้างบาปที่เราได้ทำไว้ เป็นการสะเดาะเคราะห์ร้ายให้กลายเป็นดี มีแต่ความสุข ความสบายในวันขึ้นปีใหม่

๗. การขนทรายเข้าวัด ในทางภาคเหนือนิยมขนทรายเข้าวัดเพื่อเป็นนิมิตโชคลาภให้พบแต่ความสุข ความเจริญ เงินทองไหลมาเทมาดุจทรายที่ขนเข้าวัด แต่ก็มีบางพื้นที่มีความเชื่อว่า การนำทรายที่ติดเท้าออกจากวัดเป็นบาป จึงต้องขนทรายเข้าวัดเพื่อไม่ให้เกิดบาป

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. *ประเพณีวันสงกรานต์*. ค้นเมื่อ ๒๘ มีนาคม ๒๕๖๕. จาก
CR:<http://scoop.mthai.com/specialdays/1733.html>
- มณี พยอมยงค์. (๒๕๓๖). *ประเพณีสิบสองเดือนของล้านนาไทย*. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง. (๒๕๔๒). *มูลนิธิตสารานุกรมวัฒนธรรมไทย*. ธนาคารไทยพาณิชย์
จำกัด มหาชน และสถาบันไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ : สยามเพรส.
เล่ม ๑๓, หน้า ๖๓๙๒-๖๔๐๕.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. (๒๕๔๒). *มูลนิธิตสารานุกรมวัฒนธรรมไทย*. ธนาคารไทยพาณิชย์
จำกัด มหาชน และสถาบันทักษิณคดี มหาวิทยาลัยทักษิณ. กรุงเทพฯ : สยามเพรส.
เล่ม ๑๓, หน้า ๗๑๖๔-๗๑๖๗.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. (๒๕๔๒). *มูลนิธิตสารานุกรมวัฒนธรรมไทย*. ธนาคารไทย
พาณิชย์จำกัด มหาชน กรุงเทพฯ : สยามเพรส. เล่ม ๘ หน้า ๓๘๓๔-๓๘๔๑.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน. (๒๕๔๒). *มูลนิธิตสารานุกรมวัฒนธรรมไทย*. ธนาคารไทย
พาณิชย์จำกัด มหาชน กรุงเทพฯ : สยามเพรส. เล่ม ๗ หน้า ๒๔๓๑-๒๔๓๗.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (๒๕๓๓). *สงกรานต์*. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้น
ติ้งกรุ๊ป.
- เสฐียรโกเศศ. (๒๕๑๔). “สงกรานต์” และ “เล่นสาดน้ำสงกรานต์” ใน *วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ
ของไทย*. สำนักพิมพ์คลังวิทยา พระนคร : โรงพิมพ์เจริญธรรม, หน้า ๑๗๑-๑๗๘.

สแกนใบความรู้ ประเพณีวันสงกรานต์